

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

DECEMBER 8 • 2016

Nya Svealandsmynt i den gåtfulla Skänningegraven

De svenska örtugarna 1441-1470

– en maktmässigt och politiskt komplex period

Var Arbogaörnen en landskapssymbol?

Dukater 1774 av guld från folkvandringstiden

Seriös köld när taskbok skulle hämtas i Tanto
i december år 1793

Pris 30 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras även på Svenska Numismatiska Föreningens hemsida
www.numismatik.se

Den tryckta tidskriften kommer ut första veckan i februari – maj, september – december.
På hemsidan kan man sedan ta del av SNT i lågupplöst pdf-format.

1/12 sida
47 × 50
mm
250 kr

1/8 sida
72 × 50
mm
350 kr

1/6 sida
47 × 105
mm
400 kr

1/4 sida
72 × 105
mm
600 kr

1/2 sida
151 × 105
mm
1 200 kr

1/1 helsida
151 × 214 mm
2 000 kr

2:a och 3:e
omslagssidan
2 500 kr

4:e omslagssidan
5 000 kr

SNT behåller sina låga annonspriser även 2017

Annonsen på årsbasis får dessutom 20 % rabatt!

Annonsstopp senast den 1:a i månaden före utgivning

Radannonser: enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons med högst tre rader
att köpa, sälja eller byta samlarobjekt – kontakta info@numismatik.se

Annonsen som inte är förenliga med SNF:s och AINP:s etik avböjs

Innehåll SNT 8 • 2016

ARTIKLAR OCH NOTISER

	SID.
Dukater av guld från folkvandringstiden	180–181
De svenska örtugarna 1441–1470 – en maktmässigt och politiskt komplex period.....	182–185
Var Arbogaörnen en landskapssymbol?	186–187
Nya Svealandsmynt i den gåtfulla Skänningegraven	188–189
Myntets Dag 2016 med föredrag på KMK	190–191
Föreningskväll om rar numismatisk boksamling	192
Föreningskväll och N. L. Rasmusson-stipendiet 2016	192–193
Kulturkryssningen 2016 med 250-årig tryckfrihetsförordning från 1766	194
Seriös köld när taskbok skulle hämtas i Tanto i december år 1793	195
En spännande samling besittningsmynt. Heinrich Neumanns pommerska mynt	197

FASTA RUBRIKER

AUKTIONER & MÄSSOR	185
PRESSKLIPP 1910. Fredsmedaljen	191
LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF	191

OMSLAG

Årstafruns, Märta Helena Reenstierna, personliga plånbok från 1792 är av ljusgrön sidenatlas (satäng). Insidan är fodrad med blått siden. Den vackra utsidan är rikt broderad med flerfärgad silketråd. Insidan är märkt med hennes initialer MHR (broderat med brunt hår, kanske hennes eget) samt årtalet 1792 i den ena medaljongen. I den andra ses det Reenstiernska familjevapnet. Gulduddarna runt plånboken är knypplad spets i metalltråd. Läs mer om denna samt om en annan plånbok, taskbok, på sidan 195. Plånboken är utförligt beskriven av Eva Wiséhn i hennes mycket läsvärda *Börsar och plånböcker av siden* (2006).

FOTO: OLA MYRIN, KUNGL. MYNTKABINETTET. INV.NR 102536.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

KANSLI OCH REDAKTION

Banérgatan 17 n b
11522 Stockholm
Tel. 08 - 667 55 98
Måndagar
kl. 10 - 12 och 13 - 16
Fax 08 - 667 07 71
info@numismatik.se

Plusgiro 150007 - 3
Bankgiro 219 - 0502
Svenska Handelsbanken

CHEFREDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE

Monica Golabiewski Lannby
monica@numismatik.se

PRENUMERATION

200 kr / år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt
Kom ihåg att
meddela adressändring!

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse för
numismatisk forskning samt
Sven Svenssons stiftelse för
numismatik.

Redaktionen ansvar inte för ej beställt
material. Texter och bilder i SNT lagras
elektroniskt och publiceras som pdf på
föreningens hemsida. Den som sänder
material till SNT medger detta.

Register över alla artiklar och
notiser i SNT 1977 - 2015 finns i
sökbart pdf-format på hemsidan.

TRYCK

Pipeline Nordic AB

ISSN 0283-071X

HÖSTEN 2016 VÅREN 2017

Föreningens aktiviteter

I **FREDMANS TESTAMENTE OM PLÅTENS FÖDELSE OCH DÖD** förmedlar oss Bellman flera uttryck för dåtidens pengar. Redaktionen önskar er härmed en fin jul- och nyårshelg! Nästa nummer utkommer i början av februari 2017.

*Piff, paff, puff med bomber, kanoner
Och styckskott på Kungsholmsbron,
Sankt Gertrud i klingande toner
Och präktig illumination,
På kyrktornen pukor, trompeter,
Och vivat och dunder och ståt,
I luften stjärnklara raketer -
Min taskbok har födt mig en plåt.*

*Piff, paff, puff, min hatt på ett öra -
Tolfpundingar smälle på smäll!
Nu har jag fått annat att göra
Än sucka i jämmer och gnäll.
På fjortonde dygnet min strupa
Ej varit det ringaste våt -
En sådan en högtid ej supa,
Hvad gagnar mig då väl min plåt?*

*Skäl, kejsare, kungar och furstar
Från länsman till högsta monark!
Skäl, kypare! Gif du metvurstar
Och bittert och spansk för sex mark
Och smör och bröd, netto tre daler,
En sup för tolf styfver ... med gråt ...
Hin håle ger jag slika baler :
Tolf öre blott kvar på min plåt!*

Carl Michael Bellman.
Självporträtt 1794.

*Man måste så krångla och vingla -
Tolf öre ... bon, kypare, hit!
Bon, bon, än en sup och en kringla :
Tolf styfver, en sup på kredit!
Hej, lustigt! Nu är jag visst riker,
Men strupen är ändå så kåt.
Piff, paff, puff! I rännsten jag skriker ...
Skjut lagom - nu dödde min plåt.*

DECEMBER 2016

7 **Julfest**

Plats Banérgatan 17

18.00 Föreningens traditionella julfest med glögg, lussekatter och julgodis. En mindre julauktion kommer att genomföras med enklare material ur Sven Svenssons samlingar. Någon förteckning kommer inte att utsändas i förväg. Kontant betalning vid auktionstillfället. Välkomna!

FEBRUARI 2017

22 **Föredrag**

Plats Banérgatan 17

18.00 Föreningskväll med föredrag av docent Roger Svensson: *Myntningspolitik och myntindragningar i det medeltida Sverige*. Under medeltiden anammade Sverige många mynttyper som präglades på kontinenten. Frågan som diskuteras på detta seminarium är om Sverige även tog efter den myntningspolitik (indragningar eller myntförsämringar) som var kopplad till dessa typer. Föreningen bjuder på enklare förtäring.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Adress: Banérgatan 17 n b, Stockholm. T-bana Karlaplan; buss 4, 44, 76
Kansliet är öppet: måndagar kl. 10 - 12 & 13 - 16
Kansliet är stängt: midsommar - 1 september; jul- och nyårshelgerna
Hemsida: www.numismatik.se
SNT finns på Facebook

Dukater av guld från folkvandringstiden

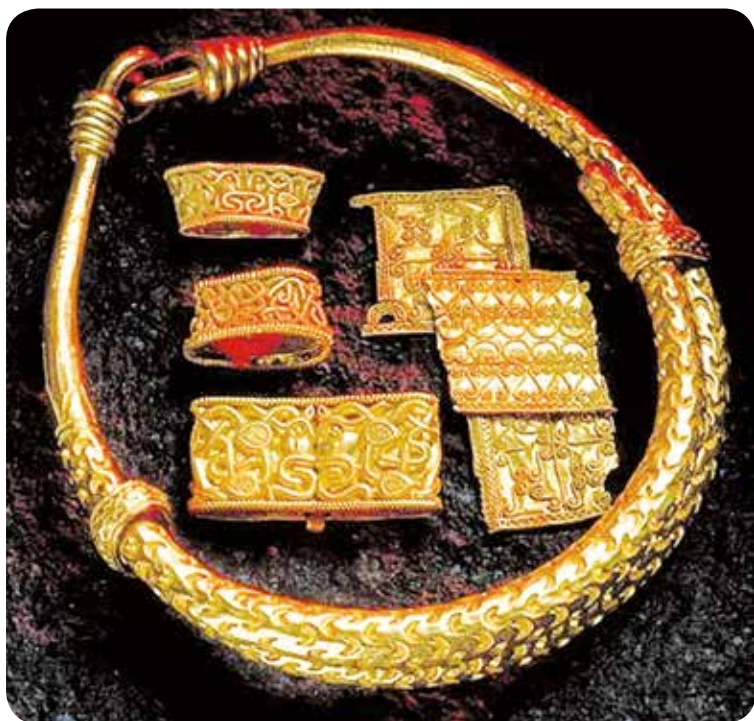
Av Bengt Hemmingsson

Guld har ju en begränsad användning som metall inom industrin, så det har genom tiderna huvudsakligen bearbetats till smycken och mynt eller sparats i form av tackor. Mycket av det producerade guldet har således återvunnits, ibland ett flertal gånger. Här skall ett sådant fall ur vår antikvariska historia behandlas, som ägde rum i början av Gustav III:s regering.

Den 28 maj och den 23 juni 1774 påträffades en guldskatt på två olika ställen vid grävning på ett torp tillhörigt Tureholms säteri, beläget i Västerljungs socken utanför Trosa i Södermanland. Sätessgårdens ägare var riksrådet greve Nils Adam Bielke (1724–1792). Enligt en inom familjen Bielke bevarad tradition var det greven själv som hittade den första – och större – delen av skatten när han skulle sätta upp pinnar för att markera sträckningen av ett nytt hus.

Under midsommaraftonen 1774 höll Gustav III *cour** på Stockholms slott. Greve Bielke var närvarande vid tillställningen och väckte stor uppmärksamhet genom att uppvisa en stor halsring i guld, som vägde nästan exakt ett kilo. Samma dag påträffades den andra delen av skatten, troligtvis av en av Bielkes bönder.

Bielke skrev den 28 juni till kanslikollegiet och hembjöd fyndet till staten för inlösen såsom fornminneslagen föreskrev. Fyndet bestod enligt brevet av ”åtskilliga guldringar, större och mindre, en del smala och släta, en del åter tjocka och krusade”. En dylik

1. Halsring och andra föremål av guld påträffade år 1774 i Tureholms sätessgård, Västerljungs socken, Södermanland. SHM/KMK inv.nr 21, 28 och 29.

FOTO: CHRISTER ÄHLIN, SHM.

ring bifogades liksom några ”guld sirater, som förmodligen suttit på något svärd”. Den totala vikten angavs till 29 marker besmansvikt – drygt 12,3 kg. Det rörde sig med andra ord om en under folkvandringstiden, cirka 400–550 e.Kr., deponerad skatt.

Skrivelsen och de insända föremålen vidarebefordrades till Carl Reinhold Berch, som förestod Antikvitetsarkivet och skulle yttra sig i frågan om inlösen. Han svarade redan den 1 juli och var av meningen att ”det vore väl, om några stycken kunde bli frälste ifrån (smält)degeln”, främst en ”stor

krusad hals- eller armrings och små prydnader, som förmodligen suttit på svärd och riddarbälten”. Berch konstaterade dock bekymrat att Antikvitetsarkivets anslag inte var tillräckliga och föreslog därför en okonventionell lösning. Andra föremål av guld i samlingarna, som ansågs vara ”dubbletter”, skulle kunna bytas mot de nämnda föremålen ur Tureholmsfyndet.

Berch hoppades att Bielke, ”eftersin medfödda ädelmodighet”, skulle samtycka till ett dylikt byte, vilket greven också gjorde mot erhållande av den åttondels värdehöjning som

2-3. Beslag av guld i filigranteknik för svärdskaivle och svärdsblida. Ur fyndet från Tureholm. SHM/KMK inv.nr 28 och 29.

FOTO: ULF BRUXE OCH CHRISTER ÄHLIN, SHM.

forminneslagen stipulerade; den sistnämnda utbetalades dock separat av statsverket. Sålunda utsorterades en år 1738 i Bankälla i Västergötland funnen guldring från folkvandringstiden med nio vidhängande små guldringar, som i sin tur också blivit inlösta genom att man avhänt sig ”dubletter” av guld ur samlingarna. Dessa föremål ansågs nu inte vara så viktiga längre.

Dukatprägling

Guldföremålen lämnades till Kungl. Myntet den 8 augusti 1774 för nedsmältning, varefter Bielke skulle utfå motvärdet i form av nyslagna dukater. Enligt kvitto nr 54 vägde guldet 329 dukater 28 öre och torde ha präglats till mynt vid årets tredje dukatsmältning den 18 augusti. Vid samma tillfälle gick en stor del av Tureholmskatten i smältdegeln, eftersom greve Bielke den 2 augusti enligt kvitto nr 49 hade lämnat in guldföremål till Myntet till ett värde av 1 390 dukater 3 öre. Greven hade dock redan den 15 juli – enligt kvitto nr 41 – lämnat guld motsvarande 754 dukater 30 öre till Myntet. Guldet hann därför komma med i årets andra dukatsmältning som ägde rum den 19 juli.

År 1774 slogs totalt 7651 dukater, varav 824 var av guld från Ädelfors i Småland. Av de reguljära dukaterna präglades således inte mindre än 2473 stycken, eller 36,2%, av guld

4. Gustav III, dukat 1774. Ex Ekström, Ahlström auktion 8, 1975, Schmitz 1990 och Antikören auktion 11, 1992.

FOTO: ULF OTTOSSON.

från Tureholms- och Bankällaskatterna.

Greve Bielke kan dock inte ha lämnat hela den resterande skatten till myntning. De tre nämnda guldinlämningarna vägde brutto knappt 9 kg, medan Bielke i brevet av den 28 juni uppgivit att hela fyndet vägde cirka 12,3 kg. En dryg fjärdedel av skatten torde med andra ord ha avyttrats på annat sätt.

Tureholmsfyndet var tyvärr inte det enda som staten inte förmådde lösa in under 1774. Nästan samtidigt påträffades en guldring till 31 dukaters vikt i Hjälstads socken, Vadsbo härad, i Västergötland. Den insändes till kanslikollegiet den 28 april av landshövdingen i Skaraborgs län, men enligt ett kungligt brev av den 7 juni samma år avböjdes inlösen och ringen – som förmodligen också var från folkvandringstiden – fick i stället nedsmältas på Myntet.

Tureholmsfyndet räknas till de största guldsatterna som påträffats i Sverige. Genom Berchs ”kreativitet” räddades åtminstone de viktigaste föremålen till våra museisamlingar. Den stora guldringen och beslagen är nu permanent utställda i guldrummet på Historiska museet i Stockholm.

Den större delen av fyndet smältes således ner och förvandlades huvudsakligen till mynt. Ett fåtal av dessa har bevarats till våra dagar; 1774 års reguljära dukat är endast känd i sju exemplar i privat ägo, vartill kommer innehav i offentliga samlingar. Med andra ord har även Tureholmsfyndets dukater till allra största delen smälts om och återuppstått som nya guldföremål.

* *Cour*, kur eller hovpresentation är en formell uppvakning och hade som syfte att göra den presenterade officiellt känd för de kungliga och gav den presenterade rätt att delta i hovets sällskapsliv.

Källor och litteratur

Reviderade myntränskaper. Myntet i Stockholm, vol. 77, 1774. Kammararkivet.

Arne, T. J.: Antikvitetskollegiets och Antikvitetsarkivets samlingar. *Fornvännen* 1931, s. 57, 62, 76.

Falkensson, R.: Gustav III:s rariteter: dukat 1774. www.falcoin.se

Schück, H.: *Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Dess förhistoria och historia*. V. Stockholm 1936, s. 530ff.

De svenska örtugarna 1441–1470

— en maktmässigt och politiskt komplex period

Av Kjell Holmberg

Kristoffer av Bayern 1441–1448

Efter att Erik av Pommern avsatts som svensk kung 1439 dröjde det till 1441 innan Sverige fick en ny kung. Och då handlade det åter om en ny unionsmonark – Kristoffer av Bayern. Kristoffers tid vid makten blev dock kortvarig; han avled redan 1448.

Kristoffers örtugsmyntning från Stockholm är av två huvudtyper med bokstaven K (fig. 1) respektive C (fig. 2) som centralmotiv på åtsidan och en trekronorssköld på frånsidan. Jonas Rundbergs forskning (Rundberg 2005) kan tolkas som att typen med K troligen är äldst. Den är också betydligt mer sällsynt än den med C. Intressant är att Rundberg för typen med C kunnat fastställa en relativ kronologi, där man successivt ändrade inskrifternas startposition. Några ytterst sällsynta typer saknar korset bakom central-C på frånsidan eller trekronorsskölden på åtsidan. I båda fallen torde det röra sig om rena misstag av myntgravören. Liknande misstag är ju kända från till exempel Erik av Pommerns Stockholms-örtugar, där vissa har bokstaven C i stället för E på frånsidan.

Intressant bland Kristoffers örtugar är nog tveklöst den Åbo-örtug som till sin motivkomposition väl överensstämmer med Stockholms-typen med K (fig. 3). Dock har man bredvid central-K placerat ett litet krönt A (som symbol för Åbo) men av misstag punsat in detta upp och ner! Myntorten anges på frånsidan. Åbo-örtugen är ytterst sällsynt. Endast en åtsidestamp och en frånsidestamp har använts och till våra dagar har

1–3. Kristoffer av Bayerns två typer av Stockholms-örtugar samt den sällsynta örtugen från Åbo.

endast drygt tjugo exemplar bevarats. Motiven för denna mycket begränsade myntning i Åbo är dunkla. Men uppenbarligen stängdes myntverket ner efter en mycket kort period av verksamhet. Det är rimligt att anta att Åbo-typen präglades parallellt med motsvarande typ (med central-K) från Stockholm. Åbo-örtugen kan därmed troligen dateras till början av Kristoffers regeringsperiod.

Karl Knutsson Bonde 1448–57, 1464–65, 1467–70

Åren 1448–1470 var en period av snabba maktväxlingar och ett fascinerade politiskt maktspel. Utrymmet här tillåter bara en mycket kort summering av de för den myntintresserade mest väsentliga aspekterna,

nämligen kronologin för de olika myntherrarna. För den som vill veta mera rekommenderas Dick Harrisons utmärkta bok *Karl Knutsson – en biografi*. Karl är ju huvudpersonen i det makt-drama som utspelade sig under dessa år!

Efter Kristoffers plötsliga och oväntade död 1448 lyckades Karl bli vald till Sveriges konung. Unionen var upplöst. Karl lyckades faktiskt även bli vald till Norges konung, men den glädjen blev kortvarig då han snabbt förlorade makten över Norge till Kristian I. Karl gjorde även ett misslyckat försök att erövra Gotland. Men unionstanken var inte alls död och hade starkt stöd även av mäktiga grupperingar i Sverige. Karl tvingades i februari 1457 i landsflykt till Danzig och unionen återupprättades under Kristian I.

Karl levde sedan i exil till dess att han efter Kristians avsättning i augusti 1464 återinkallades som Sveriges kung. Redan i början av 1465 tvingades han dock lämna Stockholm, denna gång med betydligt bättre villkor och någon ny kung valdes inte. Karl fick stora förlåningar i den östra rikshalvan – Finland (bland annat Raseborg och Korsholm på livstid) – och behöll rätten att titulera sig Sveriges kung. För att citera Harrison så: ”... var han även efter kapitulationen en av Sveriges mäktigaste män”. Den västra halvan av riket styrdes nu av riksföreståndare (den så kallade interregnum-perioden, se nedan), av vilka Jöns Bengtsson, tillika ärkebiskop, framstår som den verkliga makt-havaren – även om riksföreståndar-

4–5. Karl Knutsson Bondes Stockholms-örtug slagen före 1453 samt prototypen ("provmyntet") till den örtugstyp som introducerades på tre olika myntorter år 1453.

titeln initialt formellt tillhörde Kettli Karlsson. Efter Kettils död i augusti 1465 blev Jöns även formellt riksföreståndare. Men redan efter drygt ett år (september 1466) förlorade han makten till Erik Axelsson Tott, som under tiden gradvis närmat sig Karl Knutsson. Karl återkallades hösten 1467 och han kunde i november 1467 återvända till Stockholm som kung över hela riket. Och som sådan avled han 1470.

Karl lät prägla örtugar i Stockholm, Söderköping och Åbo. Av dessa är Söderköpings-örtugarna i dag mycket rara, medan vissa av Stockholmspräglingarna är vanliga. Och allra vanligast är – något överraskande – Åbo-örtugarna. Rundbergs omfattande stampstudier, och min egen vidare bearbetning av Rundbergs resultat, har påvisat en tydlig kronologi i Karls mynt, som kort kan sammanfattas så här:

Före 1453 slogs örtugar endast i Stockholm och det rörde sig då om typerna Rundberg 1a–f (LL 1–2, (fig. 4). Samtliga har som centralmotiv Karls initial "K" på fransidan och en trekronorssköld, ibland lagd på ett litet kors, på åtsidan.

I ett bevarat dokument från 1453 reformerar Karl myntväsendet och en ny enhetlig typ av örtugar infördes i Stockholm (fig. 6), Söderköping (fig. 7) och Åbo (fig. 8) med Bondevapnet på åtsidan och en trekronors-

sköld lagd på stort kors på fransidan. Extra intressant är den allra äldsta Stockholms-örtugen av den nya typen (Rundberg 2a, fig. 5) med avvikande inskrift som troligen var någon typ av provprägling inför den reform av myntväsendet som nu genomfördes. Åbo-mynten har ett litet krönt A placerat i Bondevapnet, medan Söderköpings-örtugarna har ett S på samma plats.

För Stockholms-mynten och Åbo-mynten anges myntorten även i fransidans inskrift, medan Söderköpings-örtugarna endast anges som "svenskt mynt". Av en planerad myntning i Kalmar finns inga spår och troligen initierades aldrig någon mynttillverkning där. Västerås nämns inte alls i dokumentet från 1453. Myntningen i Karls namn på ovan nämnda tre orter upphörde naturligtvis 1457, då Karl tvingades i landsflykt.

När Karl återkallades som kung hösten 1464 återstartade han troligen omgående myntverket i Åbo (skälet till detta är att han inte hade tillgång till Stockholms slott). Hans maktposition var svag och redan efter ett par månader tvingades han återigen lämna Stockholm. Han residerade under de närmsta åren på Raseborgs slott i södra Finland, medan den västra rikshalvan styrdes av riksföreståndare – den så kallade interregnumperioden åren 1465–1467. Stampstudier av Åbo-myntningen under Karl visar att det är högst sannolikt att han fortsatte att låta slå mynt i Finland även under sin exil. Myntverket i Åbo var alltså under en kort period det mest produktiva i riket.

Jag har som hypotes tidigare pekat på möjligheten att Karl kanske flyttade myntverket från Åbo till Raseborg (där han själv befann sig) hösten 1465 och att detta är skälet till att de yngre Åbo-örtugarna har stjärnor i åt- och fransidans vapensköldar. "Raseborgsmynten" – om sådana finns – skulle alltså kunna identifieras som de "Åbo-mynt" som har två stjärnor i vapensköldarna på båda sidor. Jag vill betona att detta till vidare bör betraktas som en obevisad hypotes eller spekulation från min sida. Att myntning

6–8. Karl Knutsson Bondes örtugar från Stockholm, Söderköping och Åbo introducerade 1453.

sker på en befäst borg eller slott är ju annars inte alls något exceptionellt förhållande – Svartsjö och Gripsholm kan ju nämnas som exempel, liksom den nyligen identifierade myntningen på Kustö biskopsborg i Finland.

Man kan naturligtvis också fundera över helt andra orsaker till denna ändring av Åbo-örtugarnas bildmotiv. Man skulle till exempel kunna tänka sig att en förändrad finvikt, alltså en ny myntförordning, markerades med stjärnor som bitecken på mynten. Detta motsägs dock av ett fåtal gjorda men ännu opublicerade haltanalyser, som visar att myntens finvikt är lika för Åbo-örtugar med och utan stjärnor. Men fler analyser behövs för att säkerställa att dessa preliminära resultat är korrekta. (Man kan notera att stjärnor som bitecken även förekommer på Stockholms-örtugar av typerna Rundberg 2c och 2d liksom på Kristians I:s Stockholms-örtugar. Användningen av dessa bitecken i Stockholm verkar vara högst ostrukturerad och man använder stampar med och utan stjärnor parallellt, vilket starkt talar emot att närvaro eller frånvaro av stjärnor skulle kunna kopplas till olika myntförordningar.)

År 1467 återkallades Karl som kung över hela riket och myntningen i Finland avslutades enligt min åsikt då eller mycket kort därefter. Karl återvände till Stockholm och troligen kan en ganska sällsynt Stockholmsörtug, Rundberg typ 2e, dateras till Karls tredje och sista period på Sveriges tron. Denna myntning blev dock mycket begränsad, endast ett fåtal stampar användes. Karl avled i maj 1470.

Silversvälten

Varför kan endast ett fåtal Stockholmsörtugar föras till Karls tredje period som kung 1467–1470? Frågan är komplex och fynden ger här knappast något svar. Jag vill som en trolig förklaring fästa uppmärksamheten på ett fenomen som man hittills i stort sett försummat att beakta i detta sammanhang, nämligen den så kallade *silversvälten*:

”Av olika orsaker minskade tillgången på ädelmetaller i Västeuropa successivt under 1300- och 1400-talen. [John] Day anger minskad gruvdrift och ett permanent underskott i handeln med öst som två av huvudskälen. Särskilt kraftig synes nedgången ha varit vid 1400-talets mitt, baserat på de utmyntningssiffror som Day sammanställt. Fenomenets inverkan på mynt- och ädelmetalltillgången i Sverige har aldrig diskuterats, troligen beroende på att man antagit att några allvarliga följder för vårt lands vidkommande inte uppstått. Vid en närmare granskning synes detta vara en förhastad slutsats. I det skriftliga källmaterialet återfinner vi flera åtgärder från de styrandes sida som pekar på motsatsen; förbud mot mynt- och ädelmetallexport utfärdades t.ex. åren 1473, 1486 och 1495.” (Bengt Hemmingsson i SNT 2005:6, sid. 149.)

Brist på myntat silver uppstår inte över en natt utan kräver låg eller obefintlig myntning under en längre period. Förbudet mot utförsel av mynt och ädelmetall år 1473 indikerar att myntningen då i princip legat nere eller varit otillräcklig under ett flertal år. Effekterna av silversvälten började antagligen visa sig redan under andra

halvan av 1460-talet och 1473 var läget uppenbarligen allvarligt (därav ovan nämnda utförselsförbud). Detta betyder också att någon massiv myntning i Sverige åren före och efter 1470 inte kan ha skett. För Stockholms del kan som nämnts ovan endast den sällsynta Stockholms-typen Rundberg 2e med rimlig sannolikhet dateras till 1467–1470 och då troligen mycket tidigt i perioden. Sedan stängde Stockholms myntverk.

Eeva Jonsson har i en pro gradu-avhandling vid Helsingfors universitet för ett par år sedan argumenterat för att större delen av Karl Knutssons Åbo-örtugar skulle vara utgivna under perioden 1467–1470 (då Karl återvänt till Stockholm) och inte 1465–1467 (då Karl själv befann sig i Finland) som jag föreslagit. Men den silverbrist som var trolig orsak till att Stockholms-myntningen avstannade nästan innan den hann återupptas efter Karls återkomst 1467 påverkade naturligtvis inte endast Stockholms myntverk. Bristen på silver måste ha haft samma effekt på den finska myntningen.

Den massiva myntningen i Åbo under Karl Knutsson är ett exceptionellt fenomen i den svenska mynthistorien. Myntning i Finland ägde rum även under Erik av Pommern, Kristoffer av Bayern och Gustav Vasa (och möjligen även under Magnus Eriksson). I samtliga dessa fall var dock volymerna obetydliga jämfört med myntningen i den västra rikshalvan. Så hur kan då detta exceptionella fenomen förklaras?

Utöver ovan nämnda problem kring tillgången på silver under åren före och efter 1470 är det enligt min åsikt rimligt att associera denna myntning med perioden 1465–1467, då kungen själv var närvarande i Finland. Att kungen – Karl behöll sin kungatitel även under exilen i Finland – under en längre tid residerade i Finland och inte i Sverige var ju även det en exceptionell situation. Att som alternativ i stället förlägga denna myntning till 1467–1470, då kungen lämnat Finland och återvänt till Stockholm, förefaller mig som

9–11. Kristian I:s tre huvudtyper av Stockholms-örtugar.

högst osannolikt. Det saknas bra argument för att Karl, efter återkomsten till rikets huvudstad Stockholm 1467, skulle välja att initiera myntning i Åbo men inte i Stockholm där han själv befann sig. Karl var ju en hårt prövad man, tämligen skrupelfri och misstänksam (om man får tro Dick Harrison). Prägling av mynt är en kunglig monopolrättighet och rimligen bör Karl ha velat ha myntningen under egen kontroll och uppsikt när han återvänt till Sverige.

Kristian I 1457–1463

Efter att Karl Knutsson fördrivits från den svenska tronen sommaren 1457 valdes Kristian av Oldenburg till svensk konung. Kalmarunionen var återupprättad. Kristians tid vid makten blev ganska kort och 1463 gjorde svenskarna under ledning av Jöns Bengtsson och Kettil Karlsson uppror mot Kristian, som sedan avstattes som kung 1464 efter att ha besegrats i slaget vid Haraker i januari detta år.

Kristian lät prägla örtugar endast i Stockholm. Jonas Rundbergs stampstudier av dessa visar att ganska många stampar använts och att myntningen bör ha varit omfattande. Örtugarna är av tre typer, varav den yngsta är helt dominerande bland de bevarade exemplaren. Den troligen äldsta (med ett K som centralmotiv,

LL 1, Rundberg 1, *fig. 9*) är ytterst rar och även den efterföljande (LL 2, Rundberg 2, *fig. 10*) är sällsynt. Den yngsta (LL 3, Rundberg 3a–b, *fig. 11*) är däremot ganska vanlig. Kristians örtugar är ofta svag- eller dubbelpräglade. Bevarade vackra exemplar är ovanliga.

Interregnum 1465–1467

I januari 1465 tvingades Karl Knutsson för andra gången gå i exil, denna gång till Finland. Styret av västra rikshalvan övertogs av riksföreståndaren Kettel Karlsson Vasa. Till sin egen förtret avled denne redan i augusti samma år i pesten. Riksföreståndartiteln övertogs av Jöns Bengtsson Oxenstierna – som redan innehade landets högsta kyrkliga ämbete; han var nämligen också ärkebiskop. Makten svängde snabbt under denna turbulenta period och efter drygt ett år tillträdde i stället Erik Axelsson Tott ämbetet som riksföreståndare (1 oktober 1466).

Jöns kvarstod som ärkebiskop. Erik Axelsson, som tidigare hört till unionisterna, hade nu kommit på kollisionkurs med den danske kungen Kristian I och politiskt närmast sig Karl Knutsson. Erik bröt med Kristian och blev den som banade väg för Karls återkomst som Sveriges kung i november 1467.

Denna period i Sveriges mynthistoria brukar kallas ett ”interregnum”, vilket skall tolkas som en tidsperiod utan erkänd konung. Kortare sådana perioder förekommer frekvent under i stort sett hela Sveriges historia. Under det sena 1400-talet blir detta dock mera regel än undantag. Sverige styrdes ju, med kortare avbrott, av riksföreståndare under hela perioden 1465–1520. Men när man behandlar interregnum-örtugsmyntningen under 1400-talet avses normalt ovan nämnda tidsperiod – januari 1465 till november 1467.

Sedan lång tid tillbaka har ett par mycket sällsynta örtugstyper, utgivna i Erik den heliges namn (SANTVS ERICVS), förts till denna interregnum-period. Vi talar om typerna LL 1 och 2a–b. Nyare stampstudier av

12–13. Så kallade interregnum-örtugar utgivna 1465–1467, troligen av riksföreståndaren och ärkebiskopen Jöns Bengtsson.

Rundberg har bekräftat denna datering för LL 1 (Rundberg 1, *fig. 12*) och LL 2b (Rundberg 2, *fig. 13*), medan en del av mynten av typen LL 2a (Rundberg 3) är stampkopplade med Sten Sture den äldres äldsta typ och därmed kan dateras till första halvan av 1470-talet.

Vem eller vilka var då *myntherre* för dessa rara emissioner? Här måste vi övergå till mer eller mindre spekulativa hypoteser. Skriftliga källor saknas helt och inte heller de fåtaliga senmedeltida fynden av dessa sällsynta mynt kan användas för en mera exakt datering. Stampkopplingarna säger egentligen bara att Rundberg 1 och 2 med hög sannolikhet är slagna under åren 1465–1467. Mest troligt – enligt min egen åsikt – är att Jöns Bengtsson var initiativtagare (och därmed ”myntherre”) till dessa mynt. Kettel Karlsson förefaller mindre troligt då han innehade riksföreståndarposten endast ett halvår och även när han var riksföreståndare var det Jöns Bengtsson som i praktiken hade makten. Och Erik Axelsson skulle knappast ha riskerat att utmana Karls kungliga rättigheter som myntherre samtidigt som han arbetade för Karls återinsättande som kung.

Så kvar blir Jöns Bengtsson – enligt samtida historiska källor en synnerligen kraftfull maktmänniska. Och det faktum att det är just Erik den helige som anges i omskriften som symbolisk myntherre är ju en tanke och ett koncept som bör ha legat nära

till hands för en riksföreståndare som dessutom var ärkebiskop!

Nästa kapitel i serien om våra medeltida mynt (i SNT 2017:1) kommer att behandla de anonyma örtugarna och halvörtugarna med SCS ERICVS.

FOTO: FIG. 5: JONAS RUNDBERG. ÖVRIGA: FÖRFATTAREN.

Föreslagen litteratur för vidareläsning av den här beskrivna perioden:

LL = Lagerqvist, Lars O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. 1970.

Dick Harrison: *Karl Knutsson – en biografi*. 2002.

Jonas Rundberg: *Den svenska örtugsmyntningen under Kristoffer av Bayern till Sten Sture den äldre, ca 1440 till 1470-talets slut. En stampstudie*. 2005.

Pekka Sarvas: Christoffer 3. af Bayerns örtug fra Åbo. *Numismatisk Rapport* 66 s. 149–153. 2000.

Eeva Jonsson: *Åbomynt i nordiska fynd samt en analys av myntningen i Åbo under Karl Knutsson Bonde – en numismatisk studie*. Pro gradu-avhandling vid Helsingfors universitet. 2014.

Kjell Holmberg: KAROLVS REX S'G' – MONETA ABOENS'. Karl Knutssons Åboörtugar – typer, dateringar och några hypoteser. *Samlad Gläde* 2009 sid. 121–128.

Kjell Holmberg: Karl Knutssons Bondes myntreform 1453 och ”provmyntet”. *SNT* 2015:5 sid. 101–104.

AUKTIONER & MÄSSOR

3/12	Myntauktion, Frimärks- huset, Stockholm
2017	
25– 26/3	MISAB 21–22, Stockholm Preliminärt datum
13/5	Myntauktion, Myntkompa- niet, Stockholm
20/5	MISAB 23, Älmhult Preliminärt datum
23/9	MISAB 24, Stockholm Preliminärt datum

Var Arbogaörnen en landskapssymbol?

Av Lennart Castenhag

1. Frånsidor av Gustav II Adolfs ettöringar från Säter, Arboga och Nyköping. Förstorade.

FOTO: FÖRFATTAREN.

På Gustav II Adolfs ettöringar i koppar visas i frånsidans fält en symbol som ibland påstås knyta an till något av de tre landskapen där dessa mynt producerades. Detta stämmer förvisso för Säter-öret och Nyköpingsöret, men hur är det med Arbogaöret? Har det myntet verkligen en landskapssymbol på frånsidan? Har Västmanland någon haft en örn i sitt landskapsvapen?

Västmanlands landskapsvapen – brinnande berg

Vid mitten av 1500-talet symboliserades Västmanland av ett brinnande berg, vilket syftade på Sala silvergruva. På 1600-talet hade Västmanlands landskapsvapen ändrat utseende till tre brinnande berg. De tre bergen var Sala, Norberg och Skinnskatteberg. Än i dag är det tre brinnande berg i Västmanlands landskapsvapen.

Värmlands landskapsvapen – en örn

År 1568 fick Värmlands landskapsvapen en örn som symbol. Den kan

beskådas i Erik Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* från 1600-talet.

Fick Arboga-öret fel landskapssymbol?

År 1626 startade myntmästaren Caspar Hedviger produktionen av kopparklippingar vid Arboga myntverk. Under åren 1626 och 1627 försågs dessa klippingar med en örn på frånsidan. När sedan produktionen lades om till rundmynt år 1627 fanns örnen fortfarande kvar på kopparmyntens frånsidor. Detta är uppseendeväckande. Varför blev det en örn på dessa mynt? Örnen var ju Värmlands landskapsvapen? Uppstod det någon slags förväxling?

Möjlig förklaring

Förklaringen kan vara att det över huvud taget inte är någon landskapsymbol på Arboga-öret. Örnen på frånsidan hade annat ursprung. År 1892 skrev Johan Gustav Ludvig Bergström (1848–1904) sin Arboga-kronika¹. Där berättar han att Arboga myntverk inrättades vid Höjen år

1625. Vidare berättas att det högt ansedda guldsmedsskräet hade Arbogaörnen som symbol.

Om vi för ett ögonblick accepterar att Arbogaörnen var en symbol för guldsmedsskräet i Arboga under det tidiga 1600-talet är det lättare att förstå varför Caspar Hedviger valde Arbogaörnen som myntverkets signum. Västmanlands landskapsvapen förde ju tankarna till avlägsna orter såsom Sala, Norberg och Skinnskatteberg.

Under år 1628 tog Marcus Kock över som myntmästare i Arboga, men han lade strax ned myntverket eftersom det hade fått lönsamhetsproblem.

Arbogaörnen som Arbogas stadsvapen

Arboga fick stadsrättigheter på 1200-talet. På Arboga kommuns hemsida berättas att Arbogas vapen i form av en örn har sitt ursprung i ett medeltida sigill från 1330. Sigilletts bakgrund är höljt i dunkel.

År 1737 gav Jacob Benjamin Lohman ut Arboga kanning². Ett kapitel

2. Västmanlands landskapsvapen i dag.

4. Värmlands landskapsvapen.

7. Arboga stads äldsta sigill enligt J. B. Lohman. Omskriften lyder: SIGILLUM CIUITATIS ARBVG vilket kan översättas med Arboga stads sigill.

3. Västmanlands vapen som det såg ut under Gustav II Adolfs begravning 1634.

KÄLLA: HÄSTARNAS SCHABRAK UNDER BEGRAVNINGSPROCESSIONEN, LIVRUSTKAMMAREN.

5. Värmlandsörnen enligt Erik Dahlberg (1625–1703).

8. Arboga kommunvapen i dag.

ägnas åt Arbogaörnen, som enligt Lohman skulle vara stadens märke sedan urminnes tider. Lohman stöder sig bland annat på skrifter av Olof Rudbeck den äldre och Johannes Loccenius. Bilden på *fig. 7* är ur Lohmans bok och visar det äldsta kända Arbogasigillet. Lohman vågar sig inte på en närmare datering, men vi kan se ett uncialt A ovanför örnens huvud, vilket antyder att det är ett medeltida sigill.

Vid mitten av 1800-talet skrotades skråväsendet i Sverige och sannolikt fick Arbogaörnen leva vidare som stadens symbol. Så sent som år 1969 fastställdes Arbogaörnen som Arbogas stadsvapen. Bilden, *fig. 8*, visar Arboga kommunvapen. Det är inte mycket som skiljer den från Värmlandsörnen.

6. Arbogaklipping 1627, såld på MISAB 13 som objekt 688. Förstorad.

FOTO: MYNTAUKTIONER I SVERIGE AB.

Sammanfattning

Gustav II Adolfs kopparmynt från Säter och Nyköping försågs med sina respektive landskapsvapen på fransidorna. Kopparmynten från Arboga fick Arboga stads symbol.

Noter

¹ http://www.zenker.se/Historia/Arboga-kroenikan/gustaf_adolf.shtml

² Jacob Benjamin Lohman, *Arboga kännning*, Stockholm 1737.

Nya Svealandsmynt i den gåtfulla Skänningegraven

Av Monica Golabiewski Lannby

Ar 2009 skrev jag här i SNT om den spännande graven med 1100-talsmynt som påträffats i Skänninge intill Sankt Olofs kloster. Artikeln skrevs helt kort och i all hast, mynten hade just hittats. Fyndet är ovanligt till hela sin karaktär.

Den döde hade fått med sig mer än ett par hundra penningar i graven, hela och halverade. Penningar från både Svealand och Gotland i en östgötsk grav. Alla mynt, totalt 226 stycken, har sedan dess konserverats och dokumenterats. Som jag nämnde i min förra artikel fanns bland mynten en tidigare okänd penning, *fig. 2*. Men efter konservering har ytterligare en mycket intressant ny penning upptäckts, tyvärr för oss en halverad sådan, präglad för Knut Eriksson.

Här följer en kort specialstudie med resonemang kring dessa två inte tidigare kända penningarna inom Knut Erikssons Svealandsmyntning under 1100-talets sista decennier. Resten av mynten nedlagda tillsammans med den okände unge mannen i den gåtfulla Skänningegraven kommer att presenteras separat.

Halvlångt hår

Ett av de sammanlagt trettiofem halverade mynten visar sig vara en helt ny variant – alternativt förebild – av ett tidigare känt myntmotiv inom Lagerqvists grupp IA, närmast 5a. *Fig. 1* respektive 3. Kungen på den nya, endast halva, myntbilden håller i sin högra hand ett upprätt svärd. Svärdet har tydlig blodränna och parerstång.

Handen med dess stadiga grepp om svärdsfästet är så tydligt utformad att man ser alla fingrar och tummen.

Skänningemynt efter konservering av Sophie Nyström.

FOTO: SOPHIE NYSTRÖM.

Någon arm syns inte, dräktärmen ser ut att räcka ända till handleden. Manteln, som tycks vara av den öppna formen med spänne (här mitt på bröstet), är tydlig och utformad ungefär som vi ser den på andra beskrivna mynt inom gruppen.

Ingen kungakrona – vilken högst sannolikt finns på den andra halvan – syns på myntet. Av störst intresse är emellertid att den synliga delen av huvudet visar halvlångt, hängande hår till skillnad från andra av Knut Erikssons Svealandspenningar. Håret faller mjukt i två grupper, inte olikt på det yngre av hans kända sigill. *Fig. 6*.

Vad kungen håller i sin vänstra hand vet vi inte, men det kan vara riksäpplet. Ett helt mynt av denna variant vore synnerligen värdefullt att få se, men ingen höger halva finns bland mynten i graven. Att kungen har hår ser vi tydligt, men hur ser kronan ut och vad håller han i sin vänstra hand? Kungakronan ska visa makt och värdighet, spiran världslig makt,

riksäpplet herravälde över världen. Svärdet som kungen håller i sin hand symboliserar att han är sitt rikets högste domare och krigsherre.

Penningen är den enda kända med detta speciella utseende inom denna grupp i såväl Skänningegraven som i andra fynd och myntsamlingar såvitt jag vet.

"Glorifierad" huvudbonad?

En annan, i förstone märklig och förenklad, ny variant av Knut Erikssons Svealandspenningar finns med bland övriga redan välkända myntbilder i Skänningegraven. *Fig. 2*. Den är utan jämförelse i LL IA, möjligen den ovanliga varianten LL nr 3. *Fig. 4*. I Skänningegraven fanns tre sådana penningar, varav en är halverad.

På det "nya" myntet ses kungens bröstbild och det avlånga ansiktet som på tidigare beskrivna mynt inom denna grupp. Av kungens krona syns nästan bara pendilierna, vars band sammanförts i en mjuk övergång i

1–2. Tidigare okända penningar präglade för Knut Eriksson. Mynten påträffades i en Skänningegrav i Östergötland 2009.

1. Vikt 0,15 gram. 2. Vikt 0,21 gram, diameter 16 mm.

4. Möjligen kan denna myntbild associeras till den nyfunna penningen, fig. 2, i Skänningegraven. LL IA 3. Exemplet ingår i Riksbankens samling, KMK.

3. Den av Knut Erikssons svealandspenningar som mest påminner om det nyfunna myntet, fig. 1, men här med kors. Även detta är funnet i Skänningegraven. LL IA 5a.

5. Kungen med riksäpplet i sin högra hand och fanan i vänster. LL IA 2b.

Exemplet ingår i Riksbankens samling, KMK.

6. Det större av Knut Erikssons kända sigill. Han håller spiran i höger hand och riksäpplet i vänster.

Kronformen påminner om fadern Erik den heliges gravkrona. Klädnaden under manteln har bärd och bälte.

UR FLEETWOOD 1936.

kronringen – som en "glorifierad" huvudbonad. Kanske misstog sig stampsnidaren? Kronans spetsar, som är mycket korta, kan bara anas och går in i den omgivande pärtringen.

Att det ligger en mantel över axlarna kan man se, särskilt om man redan känner till att det ska finnas en sådan. I vänster hand håller kungen riksäpplet, i sin högra en minimerad fana eller kanske en spira.

Att en stamp försvagas efter många präglingar med densamma känner vi till, men här rör det sig nog inte om en sådan trots myntbildens svaga utförande. Stampsnidaren verkar ha använt ett annat av Knut Erikssons Svealandsmynt som förebild – eller hur nu framställningen har gått till – med så dåligt resultat att det kan vara en samtida förfalskning. Sådana, även om de är av mer eller mindre gott silver, borde ha gett en vinst motsvarande den slagskatt som den egentlige myntutgivaren tog ut, alltså utöver myntets silvervärde. Men om det

verkligen rör sig om en förfalskning vet vi inte alls. Och om ägaren var en seriös till exempel växlare (vilket vi överhuvudtaget inte heller känner till), så borde han ha känt igen och inte godtagit förfalskningar.

Myntet kan även ha blivit felvänt vid tillverkningen av stampen, särskilt om man betraktar hur mantelspannet är fäst i förhållande till andra mynt, där det ses vid höger axel.

Kanske kan vi finna svaret om vi studerar mynten i LL IA 2b, fig. 5 (i Lagerqvists bok med fel bild men rätt beskrivning), och IA 3. Troligen är på myntet ännu en degenererad bild som så många andra inom Knut Erikssons svealändska myntutgivning. Med mer kunskap i ekonomiska frågor under tidig medeltid bör alla dessa mynttyper, varianter och degenererade myntbilder kunna bidra till större insikt i Knut Erikssons ekonomiska makt och förhåvanden.

Båda här presenterade nya mynt återfanns tillsammans med andra

och i dag mera kända svealandspenningar mellan den gravlagdes ben. I en förmodad penningpung vid hans sida låg gotländska mynt samt tre halverade svealandspenningar.

Mynten har fyndfördelats till Statens historiska museer och fått Kungl. Myntkabinettets inventarie-nummer 104 626.

FOTO MYNTEN: GABRIEL HILDEBRAND, KMK. SKALA 2:1.

Referenser

Fleetwood, H.: *Svenska medeltida kungasigill*. 1936.

Golabiewski Lannby, M.: Unikt gravfynd med 1100-talsmynt i Skänninge! *SNT* 2009:5 s. 110.

LL = Lagerqvist, L. O.: *Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt*. 1970.

MYNTETS DAG 2016

MED FÖREDRAG PÅ KMK

Lördagen 24 september kunde allmänheten ånyo inbjudas till den årliga tillställningen Myntets Dag och låta sig informeras och charmas av numismatikens mångfald! Mellan klockan 11 och 17 slogs de avgiftsbefriade portarna upp och en jämnt fördelad ström av flera hundra intresserade, familjer och barn tog del av de för dagen organiserade begivenheterna.

Detta år stod i fokus uppföljningen av det pågående sedelutbytet och introduktionen av de båda valörerna 500 kronor (Birgit Nilsson) respektive 100 kronor (Greta Garbo) samt de nyemitterade myntvalörerna 5 och 2 kronor och 1 krona.

Årets upplaga av Myntets Dag hade inom museichef Eva Rambergs ramverk praktiskt programmerats av 1:e antikvarie Cecilia von Hejne och i gott samarbete med Per-Göran Carlsson för Stockholms Myntklubb och Svenska Föreningen för Historiska

Stefan Johansson berättade om Birgit Nilsson i anslutning till årets utgivning av 500-kronorssedeln.

FOTO: CECILIA VON HEJNE.

Porträtten av Birgit Nilsson på nyligen utgivna 500-kronorssedeln och av Greta Garbo på 100-kronorssedeln.

FOTO: RIKSBANKEN.

Värdepapper (SFHV), som också ställde volontärer till förfogande under dagens aktiviteter.

Föredrag

På schemalagd tid kunde man inledningsvis åhöra **Lena Einhorn**, som med inlevelse erinrade om Greta Garbo och omständigheterna kring hennes "klassresa" fram till världsberömdhet inom filmbranschen. Vi fick uppleva recitationer ur Gretas dagböcker, vars innehåll framkommit under senare år och efter de hittills publicerade minnesböckerna. På så sätt framträder nyanser av Gretas liv som berör hennes klassiska image, magi och mystik.

Under eftermiddagen delgav **Stefan Johansson** sitt eminenta kunnande kring Birgit Nilsson, Sveriges främsta globalt kända kvinnliga operaprimadonna. Inte minst livades framställningen upp av ljudsekvenser

och anekdoter. På så sätt framträder ett spektrum hos var och en av dessa personligheter som färgar deras betydelse och inverkan och därmed deras roll som kulturambassadörer för Sverige illustrerade på våra nya sedelvalutor.

Under den sena timmen av Myntets Dag erbjöds i Flygelsalen musikalisk underhållning, piggt och muntert framfört av Cecilia Thorngren och Claes von Hejne, med det underfundiga ledtemat "Vill ni se en stjärna". Hela dagen kunde besökande barn också njuta av saft och bullar samt lekbetonade "skattjakter" etc.

Infobord och fiskdamm

Löpande under dagen medverkade Stockholms Myntklubb och Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper med informationsbord, utdelade böcker och tryck. Representanter från föreningarna berättade gärna mer om verksamheter, aktiviteter – meningen och nyttan med att vara medlem – och vad klubbarna kan hjälpa till med.

Myntklubben ansvarade som tidigare år för en Fiskdamm särskilt för de små besökarna som i sällskap med föräldrar fick pröva fiskelyckan och alla fick napp. "Fångsten" var alltid ett litet kuvert som innehöll ett svenskt årtalsförsatt kopparmynt samt något utländskt mynt med djurmotiv och kryddades med några chokladpengar i gyllene myntpräglat staniolomslag. När "fångsten" öppnades fick de nyfikna barnen några förklarande ord på vägen om vilka slags mynt de fått, från vilken kung eller drottning och motivet i övrigt. De minst lika intresserade föräldrarna tilldelades en informationsfolder från Stockholms Myntklubb. Upplevelsevärdat att ha ett äkta flera hundra år gammalt mynt med årtal är stort! En dag i framtiden är ett sådant sparad mynt en positiv påminnelse om en trevlig dag och kanske uppstår då nya samlare.

Det märktes att många återkommande besökare tilltalas av programmet. För besökare som första gången ser insidan av Kungl. Myntkabinettes

Cecilia Thorngren underhöll med sång ackompanjerad av Claes von Heijne.

FOTO: CECILIA VON HEIJNE.

utställningar genom guidade vandringar i de pedagogiska temarummen är det ofta en aha-upplevelse. Ungdomarna har möjlighet att öka sina insikter i pengarnas nytta och nödvändighet och hur en "personlig kalkyl" kan te sig.

Vi har all anledning att vara stolta över detta förnämliga museum som visar föremål och utvecklar kunskap om det svenskaste vi har, nämligen daterbara mynt och betalningsmedel med mera, som spelat en huvudroll under den svenska kontinuerliga samhälls- och industriutvecklingen över mer än 1000 år. Inga andra kulturföremål kan tävla om den prominensen och det är ett huvudskäl att museet ligger på Slottsbacken, granne med det Kungliga Slottet. Kung Carl XVI Gustaf liksom gamle kungen Gustav VI Adolf som samlare och tillskyndare av Kungl. Myntkabinetets intressen värnar om detta världsledande museums fortsatta roll. Inte minst många utländska besökare, industrifolk, ambassadörer och politiker får löpande stifta bekantskap med detta mäktiga centrum och grundarkiv av vårt monetära arv. Detta är ett privilegium och goodwill-värdet är uppenbart positivt, minnena många!

Per-Göran Carlsson

PRESSKLIPP 1910

Fredsmedaljen.

Hela sin mannaålder, den tid, varunder han stod i sitt genis fulla kraft, använde Alfred Nobel på att uppfinna förödande krigsmaterial. Sedan han uppfunnit nitroglycerinet, för han till Frankrike och omtalade för de ledande bankmännen att han hade en olja, som kunde spränga hela jordklotet. Bankmännen ville emellertid inte höra på honom, och resultatet blev, att hans olja, som efter några år utvecklades till dynamit, sprängde den franska kronan och gjorde Napoleon den tredje till en kajsare utan land.

Dynamiten gjorde Nobel till en rik man, som, då han blev gammal och gjort sin sista uppfinning, det rökfria krutet, tänkte på huru han skulle kunna använda sina många millioner på att främja freden och därmed upphäva möjligheten av de krig, som han med sina uppfinningar gjort så fruktansvärda.

Han lät därför dela sin förmögenhet i fem lika stora delar, av vilka räntorna för vart år skulle ges till de fem personer, som gjort mäst för att gagna mänskligheten. Med var och en av de stora pänningssummorna följer en medalj, som betyder att mottagaren i utdelarens ögon, är en av mänsklighetens yppersta, en av dem, som främja freden och vetenskaperna.

Stundom ha vi haft skäl till anmärkning mot prisens och medaljernas utdelning, men därmed skall naturligen bli bättre i samma mån som opinionen vaknar och påverkar utdelarne.

Vecko-Tidningen Såningsmannen 1910
Ur Wedbergs klippsamling 1910 s. 27

Anm.

Nobels fredspris 1910 tilldelades Internationella Fredsbyrån (*Bureau International de la Paix*, BIP, engelska *International Peace Bureau*, IPB), som är världens äldsta internationella fredsorganisation och grundades 1891.

Red.

LOKALA NUMISMATISKA FÖRENINGAR & MYNTKLUBBAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening
Roslagsgatan 27
441 57 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb
www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening
www.gnfinfo.se

Halmstads Myntklubb
Öringe 111
31291 Halmstad

Kalmar Myntklubb
www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb
www.kfvmymnt.se

Myntklubben Skilling Banco
www.mksb.se

Myntsamlarklubben Goten
myntsamlarklubbengoten.com

Nola Myntklubb, Örnköldsvik
www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb
www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska klubben i Uppsala
www.nku.nu

Samlarföreningen Klave
Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis
Skellefteå

Sigtuna Myntklubb
www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb
www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb
strangnasmyntklubb.wordpress.com

Svenska Pollettöreningen
www.pollett.se

Södra Dalarnas Myntklubb
medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening
Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb
Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Wästerbergslagens Myntklubb
Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken

Ändringar och tillägg?

Kontakta: info@numismatik.se

Föreningskväll om rar numismatisk boksamling

Höstens föreningskvällar på SNF inleddes den 28 september med ett föredrag av bibliotekarien Annika Eriksson på Vitterhetsakademiens bibliotek, Riksantikvarieämbetet (RAÄ). Föredraget handlade om Vitterhetsakademiens rara numismatiska boksamling som är inhyst i Kungl. Myntkabinetts (KMK) lokaler på Slottsbacken och som Annika presenterat tidigare i SNT.¹

Föreningskvällen kolliderade olyckligtvis med ett föredrag av professor Peter Spufford på KMK, *Payment during medieval times. Ways and means*. Detta medförde att det var en liten men tapper skara som besökte SNF. Lite synd både för föredragshållaren och de medlemmar som kanske missade en mycket matnyttig genomgång av de databaser som är sökbara på nätet.

I projektet med att dokumentera den rara litteraturen på KMK har drygt tusen böcker katalogiserats. Dessa böcker förvaras i Lovisa Ulrikas bibliotek och utgörs av sådana som huvudsakligen har numismatisk inriktning och är tryckta åren 1522–1962, där 1600-talet dominerar. Av böckerna är dessutom nästan en femtedel skrivna på svenska och tryckta i Sverige!

Katalogiseringen har varit noggrann och åhörarna fick exempelvis se dokumentationen kring Carl Reinhold Berchs beskrivning av *Svenska mynt och kungliga skädepenningar* från 1773. Ett tiotal exemplar finns på KMK och varje exemplar är mer eller mindre unikt. Förutom beskrivning av böckerna finns upplysningar om extrainformation i böckerna, en säkert ofta ovärderlig källa vid forskning.

Annika påpekade att en offentlig dokumentation också kan ses som en säkerhetsåtgärd. Bibliotek, men även

andra större samlingar av föremål, har genom åren ofta utsatts för stöld. Tidigare har ofta policyn varit att man inte ska skylta med vad man har i samlingarna för att inte dra till sig tjuvar. I dag är policyn den omvända, bra dokumentation i kombination med offentlighet kring objekten gör dessa osäljbara på öppna marknaden och därför också mindre stöldbegärliga.

För den som vill ta del av den rara litteratursamlingen rekommenderas ett besök i Riksantikvarieämbetets databas *Vitalis*², där mycket av de 700 hyllmeter litteratur som förvaras på KMK finns upptagen. Merparten av litteraturen går också att söka i Kungliga Bibliotekets databas *Libris*³, där ett stort antal böcker som förvaras på olika bibliotek runt om i landet finns katalogiserade. För den som är intresserad av äldre myntlitteratur rekommenderas att bekanta sig med dessa databaser.

Projektet att förteckna litteratursamlingen har varit möjlig genom bidrag från Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik⁴. Ur styrelseprotokollet från stiftelsen⁵ går att läsa: ”En katalogisering av biblioteket stödjer och underlättar för forskare. Villkor för bidrag är att det digitala registret läggs ut offentligt och är tillgängligt för forskare. Registret ska vara sökbar via en webbsida dit allmänheten har tillträde.”

Ingemar Svenson

Noter

¹ Se även SNT 2016:4.

² www.vitalis.raa.se

³ www.libris.kb.se

⁴ www.svensvenssonsstiftelse.se

⁵ Styrelseprotokoll Sven Svenssons Stiftelse för numismatik den 17 oktober 2014

Föreningskväll och N. L. Rasmusson-stipendiet 2016

Föreningskvällen den 26 oktober under temat diskussionsafton gästades SNF av Florent Audy.

Florent Audy tilldelades Nils Ludvig Rasmusson-stipendiet tidigare i år. Stipendiet ska enligt stadgarna i första hand delas ut vid föreningens årsmöte. Florent var inbjuden till Örnsköldsvik där årsmötet hölls men hade då förhinder. Det bestämdes då att stipendiet och medaljen i stället skulle överlämnas i Stockholm vid ett senare tillfälle. Efter lite diskussioner beslutades att stipendiet och medaljen skulle överlämnas på föreningskvällen.

Nils Ludvig Rasmusson-medaljen togs fram strax efter Rasmussons död 1973. Minnesmedaljen är skapad av Gunvor Svensson Lundkvist och ingår som nummer 53 i Svenska Numismatiska Föreningens medaljserie. Den trevliga medaljen sålde bra och för överskottet från försäljningen inrättades Nils Ludvig Rasmussons stipendiefond.

Rasmusson-stipendiet

Tillsammans med ett bronsexemplar av medaljen nr 53 försedd med randskrift har sedan instiftandet 1974 stipendiet tilldelats följande:

1977	Bengt Hemmingsson
1979	Kenneth Jonsson
1981	Monica Golabiewski
1982	Ian Wiséhn
1983	Majvor Östergren
1986	Eva Svensson
1987	Eva Klotz
1990	Karin Jonsson
1991	Kjell Holmberg
1994	Frédéric Elfver
1996	Ulrika Bornestaf, Richard Kjellgren
1998	Nanouschka Myrberg
2000	Dan Carlberg
2001	Jonas Rundberg
2002	Marie-Astrid Voisin
2014	Frida Ernsten
2016	Florent Audy

Nils Ludvig Rasmusson-medaljen.
Konstnär: Gunvor Svensson Lundkvist.
Diameter 55 mm.

FOTO: MGL.

Mottagaren av Rasmusson-stipendiet 2016, Florent Audy,
samt SNF:s sekreterare Ingemar Svensson.

FOTO: CURT EKSTRÖM.

Av stadgarna för fonden framgår att stipendiet efter beslut av SNF:s styrelse ska tilldelas yngre forskare inom numismatiken, vilka genom sitt arbete gjort sig särskilt förtjänta av denna uppmärksamhet.

Florent Audy är doktorand vid Institutionen för arkeologi och antikens kultur vid Stockholms Universitet. Florent är född i Frankrike men bosatt i Sverige sedan fyra år och han har tidigare studerat vid Poitiers, Sorbonne och Uppsala. Han har skrivit tre masteruppsatser som översatta till svenska bär titlarna: 1) Myntsmycken i Birkagravarna, 2) Bysantinska myntsmycken från vikingatiden funna i Skandinavien, 3) Mynt i gotländska gravar.

I styrelseprotokollet från SNF framgår motiveringen: "Rasmusson-stipendiet tilldelas doktorand Florent Audy, Stockholm, för förtjänstfullt numismatiskt arbete inom ramen för doktorsavhandlingen *The Re-Use of Coins as Ornaments in Viking Age Scandinavia*."

Ämnet är spännande då mynt används som smycken är vanliga i gravfynd från vikingatiden och ingen tidigare har fördjupat sig kring dessa myntsmyckens betydelse.

I ordförande Jan-Olof Björks frånvaro fick undertecknad som sekreterare i SNF det hedersamma uppdraget att överlämna medaljen, vilket alltså skedde på höstens andra föreningskväll den 26 oktober. Förutom stipendiet – 5 000 kronor – belönas

mottagaren av Rasmusson-stipendiet med en med randskrift försedd Rasmusson-medalj. I detta fall med texten: FLORENT AUDY 2016.

Förutom överlämnandet av Rasmusson-medaljen fanns det tid för en mer traditionell diskussionsafton, där det som vanligt avhandlades alléhand numismatiska ämnen.

Förhoppningsvis kommer Florent åter att gästa SNF. Lämpligt kanske vore på en föreningskväll om halvanat år, när han kan berätta om slutsatserna i *The Re-Use of Coins as Ornaments in Viking Age Scandinavia*!

Ingemar Svensson

KULTURKRYSSNINGEN 2016

med 250-årig tryckfrihetsförordning från 1766

Lördagen den 22 oktober samlades förväntansfulla bluesentusiaster på Vikinglines terminal i Stockholm för att delta i en 23 timmars Östersjökryssning, njuta god mat och likaså avnjuta ett totalt ledande svenska och utländska artister i blues-genren. Som grädd på det moset var hela fartygets konferensavdelning öronmärkt för kulturaktiviteter om tryckerihistoria, värdepapper och numismatik i alla dess former! De omkring 1600 fartygsgästerna hade alltså hela dygnets timmar nästan förprogrammerade och de som fann vägen till kulturcentret kunde få sitt lystmäte tillfredställt.

Stockholms Myntklubb och Svenska Föreningen för Historiska Värdepapper (SFHV) hade fina utställningar, föredrag, presentationer och rådgivande information. Vidare samordnades också en auktion under söndagen före lunch med mynt, serietidningar (nytt för detta år) samt värdepapper (aktiebrev).

Även om musiken var huvudattraktionen för flertalet besökare inställde sig en del nyfikna i konferensdelen. Visst uppstod igenkännande intryck och säkert kommer vissa kontakter att kunna följas upp. Någon kanske inspireras till att utveckla sina samlaregenskaper, åter andra upptäcker att de kanske har latenta semesterpengar i burkar och nerärvda samlingar mynt och böcker.

En särskild attraktion utgjorde visningen av ett superbt exemplar av världens första Tryckfrihetsförordning, publicerad 2 december 1766. För nyfikna fanns möjlighet att lyssna på mer information om detta spännande tryck, som kom tio år före USA:s självständighetsförklaring. Måhända finns innehåll i detta vårt viktiga svenska initiativ som kan ha inspirerat rörelsen som etablerade grundvalarna för Amerikas förenta stater. Detta exemplar ställdes sedan

Tryckförordningen den 2 december 1766.

FOTO: MARGARETHA FORSBERG.

ut på Mynthandlarföreningens mässa på Hotel Sheraton i Stockholm den 26 november 2016.

Även andra tryck visades upp under kryssningen, bland annat etableringsförordningen av Palmstruckska banken, världens första sedelutgivande bank! Detta och andra tryck utbjöds sedan på SFHV:s auktion den 19 november på Hotel Sheraton i Stockholm.

Kryssningsauktionen innehöll denna gång drygt 55 varierande objekt enligt tryckt auktionslista och arrangerades av Stockholms Myntklubb. Per-Göran Carlsson var samordnare och auktionist. Utbudet var varierat, från antika mynt för några hundralappar till korsfararmynt, sedlar och guldmynt för mer än 3000 kronor. Drygt hälften av dessa objekt gick ut till köpare i salen och några till skriftliga förhandsbud. Helt klart blev några förstagångsbesökare riktigt inspirerade och de fick också veta hur

klubbarna kunde hjälpa dem vidare i samlandets vindlingar.

Ett stort arbete hade lagts ner att visualisera båtens "Kulturcentrum", med flygblad och auktionslistor till alla incheckade passagerare, fina skärmar med planscher som inspirerade med sina bildmontage. Bosse Niklasson har varit arrangemangets primus motor och företrädde Det Gamla Tryckeriet i Eskilstuna, medan John Örtengren och Per-Göran Carlsson arbetade med förberedelserna inom de övriga gebiten.

CS

Mässdelen kan komma att utvecklas nästa år, då andra arrangemang tidsmässigt krockade eller låg nära i tiden för årets upplaga av Kulturkryssningen. Vi ser framåt och med nya idéer som kan förena passagerarna på båten kring myntens, aktiebrevens, serietidningarnas och de gamla tryckens värld.

Per-Göran Carlsson

Seriös köld när taskbok skulle hämtas i Tanto i december år 1793

I Märta Helena Reenstiernas dagbok hittar jag följande rader om händelserna den 7 december 1793, bland annat att hon hämtade en vad hon benämner som taskbok hos fröknarna Wrangel i Tanto:

"Lördag var en Serieuse köld. Jag åkte om eftermiddagen med Släda öfver Sjön till Tanto och var hos fru Reiff, fröknarne Wrangel och Herr Vestersträle, och var jag den första som i år for öfver isen, men som sjön var fläcktals bar, var min häst Docka något skygg, och blåsten så stark tillika, att jag af storm och rädsla ej blef varse, förrän jag kom till Tanto, det jag förlorade min svarta florshufva.

Hos fröken Wrangel afhämtade jag en af henne Broderad Taskbok med Deviser och Ehrenheimiska vapnet, hvilken i sylön kostade två Riksdaler, ehuru jag tillagt gulddragaregrannlåten, som var därpå."

Nämnda fröken Wrangel var inte ensam om att kunna brodera plånböcker, det kunde även Märta Helena. Att brodera var en konst som kvinnor i god ställning förväntades behärska.

Båda systerarna Wrangel var broderöser. Vem av dem som broderade Märta Helenas beställda taskbok 1793 är förstas osäkert. Den ena av systerarna hette Inga Christina Wrangel af Fall, gift Meck. Som första kvinna fick hon år 1798 i uppdrag att brodera militära fanor, vilket hon fortsatte med ända till 1832. Även hennes yngre syster, Hedvig Carolina, anlätades så småningom för samma uppdrag. Under början av 1800-talet var de båda systerarna i stort sett ensamma om att brodera militära fanor och standar i Sverige. Inga Christinas dotter Ingrid Carolina Meck gav sig också in i samma yrke. Från början av 1820-talet till 1841 var hon verksam med brodyr på fanor liksom sin mor och moster.

Märta Helena Reenstiernas sidenplånbok med hennes initialer och familjevapen, daterad 1792. Plånboken är inte nämnd i hennes dagbok som påbörjades först 1793.

FOTO: OLA MYRIN, KUNGL. MYNTKABINETTET. INV.NR 102536.

Taskbok är ett annat uttryck för plånbok, vilket är belagt från 1626 i formen planeböcker. Benämningen som kommer av ordet taska – väska eller ficka – är känd sedan 1748 och finns med i Bellmans *Fredmans Testamente om plåtens födelse och död*: "min taskbok har födt mig en plåt".

Hovrättsrådet Ehrenheim fick den av fröken Wrangel broderade taskboken i julklapp samma år, 1793, av fru

Reenstierna på Årsta, vilket hon nämner i andra dagboksanteckningar.

Även som fästmansgåva broderade kvinnor plånböcker – hos de besuttna klasserna gärna av siden – fram till och med 1800-talet. Sedlar avbildades ofta på plånböcker, andra förseddes med initialer och är så tilltalande vackra och skickligt gjorda som den här ovan avbildade.

MGL

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppgesamlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel. och fax 046 – 14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel. 08 – 411 08 07

Öppet: måndag – torsdag 11–13

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46
Box 5132 • 102 43 Stockholm
Tel. 08 – 662 62 61
Fax 08 – 661 62 13

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR
MEDALJER • ORDNRAR

*Lagerlista över svenska personmedaljer
och numismatisk litteratur*

www.nordlindsmynt.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av för närvarande 21 mynthandlare i flera olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

BESO UR & ANTIK AB

Bertil Svensson
Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 – 13 94 84
besour@telia.com
www.besour.se

COLLECTIA AB

Box 43
310 20 Knäred
Tel. 0430 – 507 43 (mån – tors 13 – 15)
info@collectia.se
www.collectia.se
Kontaktperson: Jimmy Häggqvist

HAMRIN & SVAHN MYNT AB

Sjöberg 1
147 91 Grödinge
Tel. 08 – 732 66 86, 070 – 212 64 55
christian.hamrin@telia.com

KARLSKRONA MYNTHANDEL AB

Hantverkargatan 11
371 35 Karlskrona
Tel. 0455 – 813 73
lennart@mynt.nu
www.mynt.nu

RUNE LARSSON MYNTHANDEL

Stora Brogatan 14 / Box 98
503 06 Borås
Tel. 033 – 41 03 15

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel. / fax 046 – 14 43 69
siv-gunnar@swipnet.se

J. MELIN MYNT

Koltrastvägen 23
370 24 Nätraby
Tel. 0455 – 155 99

HB MYNTINVEST CORONA

Ö. Storgatan 20
611 34 Nyköping
Tel. 0155 – 28 63 25
corona-coin@swipnet.se
www.coronamynt.se

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96 / Box 19 507
104 32 Stockholm
Tel. / fax 08 – 673 34 23

ULF NORDLIND MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46 / Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08 – 662 62 61, fax 08 – 661 62 13
info@nordlindsmynt.se
www.nordlindsmynt.se

NILSSONS MYNTHANDEL

Box 12
896 21 Husum
Tel. 076 – 113 22 07
nilssonsmynthandel@hotmail.com

NUMIKON

Stefan Jonasson / Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. 031 – 20 81 11
numikon@comhem.se

PECUNIA MM HB

Östra Märtensgatan 19
223 61 Lund
Tel. / fax 046 – 25 21 19
mattsson.g@telia.com

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Norra Strandgatan 30 / Box 1320
251 13 Helsingborg
Tel. / fax 042 – 12 25 28
pedersen.mynt@telia.com
www.jpetersen.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Regeringsgatan 6 / Box 16 390
103 27 Stockholm
Tel. 08 – 411 50 81, fax 08 – 411 52 23
www.selinsmynthandel.se

SKARABÉ MYNT & GULD AB

Drottninggatan 10
411 14 Göteborg
Tel. / fax 031 – 13 50 88
skarabe@telia.com
www.skarabe.eu

STRANDBERGS MYNTHANDEL

& AKTIESAMLAREN AB
Hantverkargatan 36 / Box 7377
103 91 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10, fax 611 32 95
info@aktiesamlaren.se
www.aktiesamlaren.se
www.strandbergs-mynt.se

TAMCO NUMISMATICS

Box 6235
102 35 Stockholm
Tel. 070 – 631 58 09
tamco.num@telia.com

TICALEN MYNTHANDEL

Stureplatsen 3
411 39 Göteborg
Tel. / fax 031 – 20 81 11
numikon@comhem.se

HÅKAN WESTERLUND MYNTHANDEL

Vasagatan 42
111 20 Stockholm
Tel. 08 – 411 08 07, fax 08 – 21 21 96
www.hwmynt.se

AB WIJK ANTIK

Flisvägen 5
743 94 Skyttorp
Tel. 070 – 368 08 07
info@wijk.se

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Sjöberg 1 • 147 91 Grödinge • Tel. 08 – 732 66 86 • 070 – 212 64 55
www.mynt.nu/smf/

EN SPÄNNANDE SAMLING BESITTNINGSMYNT

Heinrich Neumanns pommerska mynt

PÅ KÜNKERS AUKTION 283 i Osna-brück i september i år ingick Heinrich Neumanns (1906–1978) stora samling av pommerska mynt. Neumann föddes i Hannover, men hans förfäder hade bott i Ostpreussen i många generationer. Hans passion för historia ledde till utvecklingen av hans intresse för numismatik och i synnerhet Ostpreussen och Pommern. Pommern-samlingen inspirerades också av hans hustrus ursprung, som kom från Stettin, huvudstad i Pommern. Neumann samlade Pommern intensivt från slutet av 1960-talet och var speciellt intresserad av sällsynthet och proveniens. Samlingen inkluderade många mynt från de svenska besittningarna i Pommern, både Stettin (från objekt nr 5079) och Stralsund (från nr 5125). Det var huvudsakligen 1- och 2-dukater och riksdaler som såldes som single objekt.

Från Stettin utbjöds den mycket sällsynta *Kristina*-dukatens 1642 utan inre bågning på fransidan (SB 3) (nr 5081), *fig. 1*, och riksdaler 1654 (SB 19 XR) (nr 5098), *fig. 2*. Halvriksdalern 1641 (SB 21 XR) är enligt Künker 69 endast känd i fem exemplar i privat ägo och klubbades för €4 400 (+23 %) (nr 5099). Neumann samlade årtal och varianter. Kristinas Stettin-dukat 1646 (SB 5) ingick till synes med olika åtsidesomskrifter, Q D R (nr 5085, klubbat pris €7 000) och Q D E R (nr 5086), medan riksdalern 1642 (SB 15) erbjöds med åtsidesomskrifterna REGI (nr 5092) och REGIN (nr 5093). Riksdalern 1647 (SB 18) utbjöds med tre olika åtsidesomskrifter: REGI (nr 5095), REGIN (nr 5097) och REGINA (nr 5096).

FOTO: KÜNKER.

Av *Karl X Gustav* såldes (nr 5101–5102) de extremt sällsynta Stettin-dukaterna 1654 (SB 30) och 1656 (SB 31), den sista med kommentaren "Av största sällsynthet. 3. kända exemplar" (€8 000), *fig. 3*. Åtsidan på båda dukaterna visar Karl Gustav som hertig av Pommern i helfigur, inspirerad av kejsar Ferdinand III. Också från Karl X Gustav utbjöds varianter, riksdaler 1655 (SB 36) till synes med tre olika åtsidesomskrifter: POME (nr 5105), POMER (nr 5104) och POMERA (nr 5103) samt riksdaler 1657 (SB 37) med POME (nr 5107) och POMER (nr 5106).

Karl XI:s 2-dukater 1684 (SB 50, XR) objekt 5108, är stampidentisk med andra kända exemplar (omskrift POMCAS) men olik Haganders troligen unika variant med POMERAN. Övriga rariteter från Karl XI inkluderade 2-dukater 1696 (€8 000), 2-dukater 1697 (€12 000), dukat 1666, riksdaler 1674, ⅓ taler 1673 (SB 90) och 1686 (SB 106) (nr 5109–5114).

Av *Karl XII* såldes som objekt 5118 (€12 000) troligen det enda kända exemplaret i privat ägo av dukat 1706, SB 219, vid sidan av exemplaret skildrat i SNT 2013:7 sid. 5. Proveniensen från greve Robert Douglas' samling auktion Hess/Leu 34 i Luzern 1967 var inte nämnd.

Av *Adolf Fredrik* auktionerades 5-talern (Adolphs d'Or) 1759 (SB 239) (nr 5125), präglad i Stralsund efter den preussiska myntfoten Friedrichs d'Or. Detta sällsynta guldmynt finns med varierande fransidor och identifieras enklast på var gripens svärd berör årtalet.

Från *Stralsund* såldes dukaterna 1637 (utan år), 1638, 1641 och 1644 samt en rad riksdalrar: 1637 (två varianter), 1638 (två varianter: STRALSUNDEN och STRALSVNDEN), 1640 (fyra varianter) och de extremt sällsynta talarerna 1642, 1646 (€8 500), 1655 (€5 000) och 1662 (€8 000), ½ taler 1642 samt dukater 1662, 1677 och 1681.

Som objekt 5195 klubbades för hela €100 000 en stor lot med cirka 1 250 pommerska mynt med många sällsyntheter, men tyvärr var majoriteten inte från Svenska Pommern. Ur svenskt perspektiv vore det önskvärt om loten var uppdelad i minst två delar, med de svenska besittningsmynten separat.

Ottar Ertzeid

Svenska Numismatiska Föreningens Bokbutik

Här finns böcker som ges ut av SNF:

Numismatiska Meddelanden (NM)

Smärre skrifter

Monografier

Register

Men även andras utgåvor

Se hemsidan www.numismatik.se samt tidigare annonser

Böckerna säljs direkt hos Svenska Numismatiska Föreningen
på Banérgatan 17, Stockholm

Öppettider: måndagar kl. 10–12, 13–16, se redaktionsrutan här i SNT

Böckerna kan också beställas:
tel. 08–6675598 eller
info@numismatik.se

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt Sedlar Medaljer
Ordnar Nålmarcken

Öppettider:
Vardagar 10.00 – 18.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08 – 411 50 81
Fax. 08 – 411 52 23

Strandbergs Mynthandel & Aktiesamlaren AB

Värderar, köper och säljer
mynt, ordnar, medaljer, aktiebrev,
sedlar, äldre handlingar m.m.

www.strandbergs-mynt.se

Obs! Ny besöksadress:
Hantverkargatan 36, Kungsholmen
Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel. 08 – 611 01 10

**Skarabé
Mynt & Guld AB**
köper och säljer
MYNT, SEDLAR
och MEDALJER
Föremål från antiken

Västra Hamngatan 6
411 17 Göteborg
Tel. 031 - 135 088
skarabe@telia.com - www.skarabe.eu
Öppet: Vardagar 10–18

hastur.fi

- polletter
- rederimärken
- medaljer
- knappar
- exonumia

hastur.fi

MYNTAUKTION

Stockholm lördag 13 maj 2017

Ett urval mynt (inkl. köparprovision) som vi har sålt tidigare:

1 daler 1594
"SIGIMVNDVS"
677.000:-

1 daler 1598
106.000:-

1 riksdaler 1707
49.000:-

Norge.
1 speciedaler 1628
151.200:-

Norge.
2 kroner 1888
84.700:-

Ryssland.
1 rubel 1913 Proof
266.200:-

Ryssland
5 rubel 1762
460.000:-

Ryssland
1 rubel 1914
121.000:-

Romerska riket
Marcus Aurelius
Aureus
109.000:-

Bättre mynt och hela samlingar mottages till kommande myntauktioner.
Vi har mycket goda möjligheter att finna köpare till dina objekt eftersom mer än 20.000 kunder i Sverige och utlandet ser varje auktion via vår hemsida och katalogen.
Kontakta oss för en förutsättningslös diskussion!

MYNTKOMPANIET

Myntkompaniet
Svartensgatan 6
116 20 Stockholm

Tfn: 08-678 32 17
Fax: 08-643 22 38

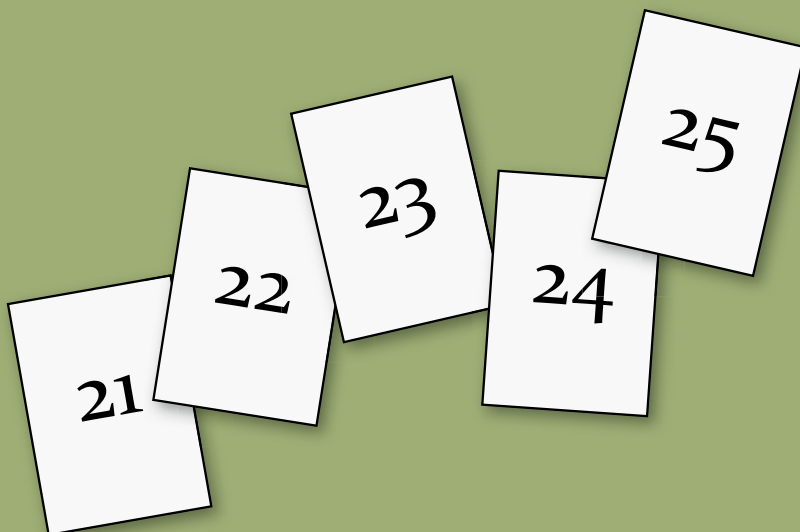
E-post: coins@philea.se
www.philea.se
www.myntkompaniet.se

MYNTAUKTIONER

I SVERIGE AB

HELÅRSPRENUMERERA!

Vi planerar att genomföra fem kvalitetsauktioner med tryckta kataloger under nästa år. Genom att helårsprenumerera på våra kataloger riskerar Du inte att missa något nummer. Betala **495 kr** till **bg 399-0090** och spara nära hälften av ordinarie pris. Glöm inte ange namn och adress. *International subscribers pay 995 SEK to IBAN: SE066000000000676938892, SWIFTCODE: HANDSESS for all 2017 catalogues including shipping to all countries.*

Myntauktioner i Sverige AB

Banérsgatan 17 - 115 22 Stockholm

E-mail: info@myntauktioner.se - Telefon: 08-410 465 65

www.myntauktioner.se